

УДК 57: 630*2(091)(Погребняк)

ГАРМАСАР Валентина,
кандидат історичних наук, старший науковий
співробітник відділу історії та соціології науки і
техніки ДУ «Інститут досліджень науково-
технічного потенціалу та історії науки
ім. Г. М. Доброва НАН України»
(м. Київ, Україна)
vgarmas@meta.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7903-0111>

**КОРИФЕЙ УКРАЇНСЬКОГО ЛІСІВНИЦТВА – АКАДЕМІК
П. С. ПОГРЕБНЯК (ДО 125-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)**

Мета статті полягає у висвітленні й узагальненні наукового доробку в галузі лісівництва видатного вченого-лісівника, академіка АН УРСР, доктора сільськогосподарських наук, професора Петра Степановича Погребняка. Методологія дослідження ґрунтується на принципах історизму, об'єктивності, системності та всебічного аналізу проблеми. Застосовано загальнонаукові й історичні методи наукового дослідження – біографічний, проблемно-хронологічний, об'єктивності, системності, аналізу та синтезу.

У статті зазначено, що знаковою постаттю в історії української лісівничої науки є академік АН УРСР П. С. Погребняк – засновник наукової школи в лісівництві, розробник едафічної сітки типів лісорослинних умов та автор вчення про природну родючість лісових ґрунтів. Висвітлено основні етапи наукової творчості вченого. Зазначено, що неабиякий вплив на формування П. С. Погребняка, як науковця-лісівника, мав його наставник та керівник, академік ВАСГНІЛ та АН УРСР Г. М. Висоцький. Показано вагомий внесок П. С. Погребняка, у розвиток степового лісорозведення – на підставі палеогеологічних досліджень вчений встановив, що на місці сучасних Олешківських пісків на півдні України, які простягаються на десятків тисяч гектарів і є причиною пилових бур, колись росли соснові ліси. Обґрунтував метод їх залісення шляхом створення культур сосни за допомогою підземного локального торфування пісків та використання дикого травостою для механічного захисту саджанців. Створив вчення про лісову типологію, завдяки якому П. С. Погребняка знають за кордоном як фундатора екологічної лісової типологічної школи. Заклав основи нового наукового напрямку – порівняльної

лісової екології. Сприяв розвитку геохімії ландшафтів, започаткував науковий напрямок – екологія ландшафтознавства. Організатор і перший директор Інституту лісівництва АН УРСР (1946–1956). Зробив вагомий внесок у розвиток лісівничої освіти – видав підручник «Загальне лісівництво» (1963), на якому виховувалось не одне покоління студентів-лісівників. Показано, що наукова спадщина академіка П. С. Погребняка має вагоме значення для сучасного лісівництва.

Ключові слова: П. С. Погребняк, лісівництво, едафічна сітка, степове лісорозведення, ґрунтознавство, порівняльна лісова екологія.

THE LEADER OF UKRAINIAN FORESTRY – ACADEMICIAN P. S. POGREBNIYAK (TO HIS 125TH ANNIVERSARY)

The purpose of this article is to highlight and summarize the scientific achievements in the field of forestry of the outstanding scientist-forester, academician of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, Doctor of Agricultural Sciences, Professor Petro Stepanovych Pogrebnyak. The research methodology is based on the principles of historicism, objectivity, systematicity and comprehensive analysis of the problem. General scientific and historical methods of scientific research are applied – biographical, problem-chronological, objectivity, systematicity, analysis and synthesis.

This article states that a significant figure in the history of Ukrainian forestry science is Academician of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR P. S. Pogrebnyak – the founder of the scientific school in forestry, the developer of the edaphic grid of forest vegetation conditions types and the author of the theory of natural fertility of forest soils. Highlighted are the main stages of the scientist's scientific work. It is noted that a significant influence on the formation of P. S. Pogrebnyak as a forest scientist was exerted by his mentor and head, Academician of the Ukrainian Academy of Forestry and Forestry Sciences and the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR G. M. Vysotsky. Significant contributions of P. S. Pogrebnyak to the development of steppe afforestation is shown – on the basis of paleogeological studies, the scientist established that pine forests once grew on the site of modern Oleshkiv sands in the south of Ukraine, which extend for tens of thousands of hectares and are the cause of dust storms. He substantiated the method of their afforestation by creating pine cultures using underground local peating of sands and using wild grass for mechanical protection of seedlings. He created the doctrine of forest typology, thanks to which P. S. Pogrebnyak is known abroad as the founder of the ecological forest typological school. He laid the foundations of a new scientific direction – comparative forest ecology. He contributed to the development of landscape geochemistry and initiated the scientific direction of landscape ecology. The first director and organizer of the Institute of Forestry of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR (1946–1956). He made a significant contribution to the

development of forestry education – he published the textbook «General Forestry» (1963), which educated more than one generation of forestry students. It is shown that the scientific heritage of Academician P. S. Pogrebnyak is of great importance for modern forestry.

Keywords: P. S. Pogrebnyak, forestry, edaphic grid, steppe afforestation, soil science, comparative forest ecology.

*Погребняк Петро Степанович
(1900-1976)*

Постановка проблеми. Учений-лісівник, ґрунтознавець, еколог, академік АН УРСР Петро Степанович Погребняк належить до плеяди вітчизняних вчених, наукові праці яких відомі далеко за межами України, а результати досліджень стали вагомим внеском у скарбницю природничих наук. Питання лісознавства, лісорозведення, лісової екології завжди мали важливе значення для розвитку народного господарства, не менш актуальними вони є і нині, коли внаслідок повномасштабного російського вторгнення в Україну поряд з нищенням промислової та соціальної інфраструктури, завдано великих збитків і природним ресурсам, зокрема лісовим насадженням. Тому важливо у повоєнний час використати досвід і напрацювання академіка П. С. Погребняка щодо вирішення проблем збереження та відновлення лісових масивів.

Аналіз наукових публікацій. Основні життєві віхи та творчий шлях П. С. Погребняка висвітлено у статтях, приурочених, в основному, до ювілейних дат ученого [1; 6; 29]. У працях вітчизняних [7; 28] та закордонних [31–34] дослідників узагальнено пріоритетні наукові здобутки П. С. Погребняка. Крім того, окремі події з життя вченого висвітлено в попередніх працях автора статті [3; 10]. Окрему групу джерел складають опубліковані наукові праці П. С. Погребняка стосовно окремих природничих галузей, зокрема, лісового ґрунтознавства [11; 12; 24], лісової екології [14; 16], ландшафтознавства [5; 13],

типології лісів [19], фітоєкології та охорони природи [4; 22], а також лісівничої науки в цілому [9; 15; 18]. Цілком охопити широкомасштабні інтереси та досягнення академіка в одній публікації проблематично, тому в даній розвідці зроблено акцент на висвітленні саме лісівничої діяльності П. С. Погребняка.

З огляду на зазначене, **метою дослідження** є висвітлення й аналіз внеску академіка АН УРСР П.С. Погребняка в становлення та розвиток вітчизняного лісівництва.

Виклад основного матеріалу. Українське лісівництво має давню та славу історію. Біля його витоків стояли такі видатні лісівники, як І. Я. Данилевський, В. Я. Ломиківський, В. П. Скаржинський, В. Є. Графф, С. М. Ходецький. Вагомий внесок у розвиток вітчизняного лісівництва зробили В. Д. Огієвський, Г. М. Висоцький, В. Г. Дубровинський, Є. В. Алексєєв, О. Г. Марченко, В. Я. Гурський, Б. Г. Іваницький, М. Ю. Шаповал, Д. В. Воробйов, Б. Й. Логгінов, Д. Д. Лавриненко, М. В. Давидов, К. Є. Нікітін, П. І. Молотков, І. М. Патлай, М. М. Горшенін, С. В. Шевченко та ін. [6]. Яскравою постаттю серед когорти вчених-лісівників є академік АН УРСР Петро Степанович Погребняк, 125-річчя від дня народження якого наукова громадськість України відзначатиме у 2025 р.

Академік АН УРСР П. С. Погребняк – засновник багатьох нових наукових напрямів у галузі природознавства, натураліст-енциклопедист, праці якого ще за життя стали класичними. У вітчизняній та світовій науковій літературі вчений відомий передусім як першовідкривач едафічної сітки, засновник наукової школи в лісівництві, відомої під назвою української типологічної школи. Розвинутий ним еколого-лісівничий напрямок в лісовій типології істотно вплинув на формування типологічних шкіл у ряді зарубіжних країн Європи, Азії, Америки. У своїх наукових працях [9; 15] П. С. Погребняк неодноразово підкреслював, що всі зв'язки між рослинністю і середовищем є двосторонніми:

рослинність змінює природне середовище і водночас сама є його проявом та продуктом. Ця наукова концепція є стрижневою у всій творчості вченого [28].

Протягом багатьох років П. С. Погребняк працював розвивав ідеї видатного ґрунтознавця та географа В. В. Докучаєва про зональність географічних явищ у природі та системний підхід до вивчення процесу ґрунтотворення; концепцію класика лісівничої науки Г. Ф. Морозова в галузі географії лісів, лісової екології й типології; наукові положення Г. М. Висоцького відносно гідрологічної ґрунтотвірної та інших екологічних функцій лісових фітоценозів; ідеї В. І. Вернадського, що стосуються техногенного впливу на біосферу і передусім на лісові формації, яким належить особлива екосферна функція у навколишньому середовищі [29].

П. С. Погребняк висунув і обґрунтував гіпотези про походження степів за рахунок ценологічного фактору, про особливі риси кругообігу речовин у ґрунтах під листяними лісами, що є причиною їх родючості та глибинного опідзолення, про основну роль фізіологічної діяльності коріння у процесах підзолотворення, створив вчення про природну родючість лісових ґрунтів. У процесі ґрунтотворення він розкрив не лише фізіологічну, але й біохімічну функцію кореневих систем і заклав основи коренезнавства – нової наукової галузі в лісознавстві [27, с. 9]. Обґрунтував комплексний екологічний підхід до вивчення лісів і заклав основи нового наукового напрямку – порівняльної лісової екології [30, с. 250].

Народився Петро Степанович 10 липня 1900 р. в селі Волохів Яр Зміївського району на Харківщині в родині фельдшера. Дитинство та юнацькі роки пройшли на Сумщині. По закінченні Охтирської гімназії вступив до лісового відділення Харківського інституту сільського господарства і лісівництва, яке закінчив у 1924 р. зі званням вченого-лісівника першого ступеня. В 1926–1928 рр. П. С. Погребняк – науковий співробітник, а в 1928–1930 рр.

завідувач відділу дослідної праці Всеукраїнського управління лісами (ВУПЛ) та аспірант Харківського інституту сільського господарства та лісівництва. Дисертацію «Генезис Поліських борів» захистив у 1928 р. під керівництвом академіка ВАСГНІЛ та АН УРСР Г. М. Висоцького. Працюючи у ВУПЛ, П. С. Погребняк продовжував вивчати ліси і лісові ґрунти Полісся та Лісостепу, одночасно здійснив кілька експедицій у Поволжжя і Талиш (Азербайджан), де вивчав закономірності формування гірських лісів. У кінці 1920-х – на початку 1930-х рр. він удосконалив лісотипічну класифікацію Є. В. Алексєєва, спільно з Д. В. Воробйовим склав «Лісовий типологічний визначник Українського Полісся: типи умов місцезростання і типи деревостанів» [2], карти геоботанічної районізації України, дав ряд відомостей про рослинність нашої держави.

Дослідження П. С. Погребняка в галузі ґрунтознавства та класифікації лісорослинних умов поступово набували широкого визнання. Про їх результати вчений доповів на першому Всеукраїнському з'їзді ґрунтознавців у Харкові в 1929 р. [21]. Вперше екологічні принципи класифікації було апробовано у тому ж році на Другому Міжнародному лісовому конгресі у Стокгольмі (Швеція) у доповіді «Über die Methodik der Standortuntersuchungen in Verbindung mit den Waldtypen» [8, с. 201].

У 1931 р. П. С. Погребняка обрано професором і завідувачем кафедри ґрунтознавства Брянського лісотехнічного інституту, де він розпочав дослідження навколишніх лісів. З 1933 р. і до початку німецько-радянської війни (1941–1945рр.) вчений очолював кафедру загального лісівництва та ґрунтознавства Київського лісотехнічного інституту і продовжував вивчати фізичні й фізико-хімічні властивості ґрунтів у взаємозв'язку з біологічними й екологічними особливостями деревно-чагарникової рослинності. На основі результатів цих досліджень підготував і в 1939 р. захистив докторську дисертацію. В 1940 р. отримав звання професора ґрунтознавства, а раніше – у

1935 р. – професора загального лісівництва. Під час німецько-радянської війни П. С. Погребняк працював у лісових організаціях та науково-дослідних установах в Дагестані та Грузії, і в той період продовжував наукові дослідження, опрацьовуючи важливий для субтропічної зони регіону інтеркалярний метод вирощування коркового дуба [7]. Після повернення у Київ з евакуації в 1944 р. – очолив кафедру лісівництва Лісогосподарського інституту, а також відділ екології і географії рослин в Інституті ботаніки АН України. У 1945 р. П. С. Погребняка обрано членом-кореспондентом, а в 1948 р. – дійсним членом АН УРСР. В 1948–1952 рр. він – віце-президент АН УРСР, 1965–1970 рр. – голова Ради з вивчення продуктивних сил України.

У 1940-ві рр. Петро Степанович реалізував свою ідею про створення наукової установи у системі Академії наук України, яка б усебічно вивчала природу лісів та господарювання у них. Так, завдяки зусиллям П. С. Погребняка у 1946 р. було створено Інститут лісівництва (з 1954 р. – Інститут лісу АН УРСР), директором якого і став Петро Степанович. До інституту було запрошено відомих вчених у галузі лісівництва, ґрунтознавства, мікробіології, ботаніки – Б. Й. Логінова, А. С. Скородумова, Д. В. Воробйова, А. І. Зражевського, Д. Д. Лавриненка, М. С. Шалита, П. Г. Кроткевича та ін. За 10 років існування Інституту було виконано багато теоретичних досліджень з питань лісознавства, лісівництва, лісового ґрунтознавства, лісової екології, фізіології рослин, теоретично обґрунтовано низку практичних питань лісокультурної справи, вирішено ряд тогочасних проблем ведення лісового господарства [1, с. 12].

Очолюючи Інститут лісу АН УРСР, П. С. Погребняк був причетний до створення при ньому низки науково-дослідних стаціонарів: Голосіївської біологічної станції (Київська область), дендропарку Веселі Боковеньки в степовій зоні (Кіровоградська область) та опорних пунктів: у Костополі (Полісся), Чорному лісі (Кіровоградська область), на Олешківських пісках

(Херсонська область) і Карпатського стаціонару у Надвірній (Івано-Франківська область), що дозволило розширити базу експериментальних екологічних досліджень у різних природничо-географічних зонах.

Однією з важливих народногосподарських і природоохоронних проблем на півдні України була проблема освоєння Олешківських пісків, що займали площу десятків тисяч гектарів і були небезпечним осередком виникнення пилових бур. У 1952–1956 рр. П. С. Погребняк теоретично обґрунтував і впровадив у практику лісокультурної справи оригінальний метод підземного локального торфування пісків і використання дикого травостою для механічного захисту соснових культур, завдяки чому було забезпечено задовільне їх приживання в екстремальних едафічних умовах засушливої степової зони. Таким чином, було аргументовано можливість заліснення Олешківських пісків. Із застосуванням радіоактивного методу вчений переконливо довів, що славнозвісна Гілея на півдні України, про яку писав ще Геродот (V ст. до н. е.), була вкрита сосновими лісами, знищеними внаслідок різних форм антропогенного впливу [17]. Свої дослідження з цього питання вчений узагальнив у книзі «Природа Олешшя» (1976).

Відомо, що завдяки лісівнику В. Є. Граффу, який вперше в 1843 р. створив у степовій зоні Велико-Анадольський степовий масив, та Г. М. Висоцькому, який обґрунтував теорію можливості існування лісу у степових умовах, Україна вважається колискою степового лісорозведення. Завдяки ж П. С. Погребняку, який обґрунтував наукові основи заліснення Олешківських пісків, наша країна може вважатись першою і в справі освоєння піщаних ландшафтів [28, с. 9].

Найважливіші теоретичні й методологічні досягнення в галузі лісознавства, екології і типології вчений підсумував у фундаментальній монографії «Основи лісової типології» [9], у якій П. С. Погребняк перш за все висвітлив значення екологічного підходу до вивчення лісу, форми взаємодії

екологічних факторів, основні протиріччя в лісовому ценозі, що сприяють динаміці його змін. Він визначив ліс як тісний комплекс взаємодії рослин, тварин та умов місцезростання. Висвітлено у книзі й питання боротьби за існування, зміни порід і зміни поколінь у лісі, питання, безпосередньо пов'язані з класифікацією типів лісу й типів умов місцезростання. П. С. Погребняк обґрунтував метод екологічної ординації, який дозволяє дати диференційовану оцінку лісорослинним умовам за ступенем родючості та вологості ґрунту. Створена ним едафічна сітка стала важливим досягненням лісової екології, вона дозволяє виділити типологічні одиниці залежно від якісних змін родючості та вологості ґрунтів з урахуванням видового складу корінних едифікаторів та кліматичних умов. В екологічному аспекті вона відображає закономірні явища переходу кількісних змін у лісовому середовищі в якісні та виникнення нових кількісних змін під впливом якісних. На її основі зображено ізобонітети та екологічні фігури деревних порід. Лісівничо-екологічна типологія дозволяє класифікувати природні фітоценози, в яких внаслідок антропогенного впливу змінений трав'яний покрив, а також похідні деревостани, в яких змінився склад природних едифікаторів [7].

Лісівничо-екологічну класифікацію П. С. Погребняка покладено в основу лісовпорядкування та ведення на екологічних засадах лісового господарства в Україні і в ряді інших країн. Вона знайшла також широке застосування в лісовій меліорації, агролісомеліорації, ландшафтознавстві й інших суміжних наукових галузях, що займаються питаннями якісної оцінки природних територіальних комплексів. Монографію П. С. Погребняка «Основи лісової типології» було видано в Болгарії, Польщі, Китаї та багатьох інших країнах світу, а наведені в ній принципи класифікації лісорослинних умов успішно застосовували лісівники-типологи в Чехії (Zlatnik, Mezera, Samek, Mraz), Словаччині (Randuška), Польщі

(Alexandrowicz), Угорщині (Mayer), Німеччині (Shmied), США (Baskuzis) [30, с. 250].

Американський вчений Е. Бек'юзес, вивчаючи ліси Північної Америки, лише у 1950-х рр. сформулював концепцію екологічної ординації умов місцезростання лісових екосистем, аналогічну до ординації, обґрунтованої П. С. Погребняком ще у 1929 р. Е. Бек'юзес, Дж. Г. Картис і Д. Р. Брей визнавали за П. С. Погребняком першість у цьому питанні [7].

Багатогранна й природоохоронна діяльність П. С. Погребняка, яка проявилась у різних аспектах: ландшафтно-екологічному, освітньому, заповідному, що базувалася на класичних працях В. В. Докучаєва, В. І. Вернадського, Б. Б. Полинова, які досліджували екологічні процеси у біосфері в їх взаємозв'язку та взаємообумовленості. У 1960-х рр. П. С. Погребняк, розвиваючи вчення про геохімію ландшафту, констатував, що за сучасних темпів науково-технічного прогресу техногенний фактор порушує структуру й екологічну стабільність ландшафту, як явища географічного, через негативний вплив на окремі компоненти природи – ґрунт, водні ресурси, рослинний і тваринний світ. Тому ландшафтознавство, як комплексна наука, повинно переростати у ландшафтознавство екологічне. Є всі підстави вважати ландшафтознавчу концепцію П. С. Погребняка, викладену у спеціальній роботі [20], теоретичною основою охорони географічного середовища, а її автора – одним з основоположників сучасної ландшафтно-екологічної природоохоронної стратегії і тактики [7].

Будучи членом регіональної комісії АН УРСР з розвитку продуктивних сил західних областей України, П. С. Погребняк прикладав чимало зусиль у справі охорони природи Карпат, Волино-Поділля. Масова заготівля деревини в Карпатах стала причиною екологічної дестабілізації гірських районів, виникнення катастрофічних повеней і розвитку ерозійних процесів. З метою

охорони природи Карпат та збереження водоохоронних і ґрунтозахисних функцій лісів Інститут лісу АН УРСР, за ініціативою П. С. Погребняка, організував спеціальну експедицію, яка в 1950-х рр. опрацювала систему поступових рубок головного користування та оригінальні способи заліснення гірських схилів.

Вчений був засновником Українського товариства охорони природи та сприяння розвитку природних багатств. Очолюючи це товариство з 1950 по 1962 рр., він організував у видавництві АН УРСР науково-популярну серію «Охороняйте рідну природу» та був її редактором.

Інтегральну проблему охорони природи Петро Степанович розумів і в культурному аспекті, вважаючи необхідним поєднання охорони природних екосистем з охороною історичних та культурних пам'яток. Завдяки авторитету вченого до справи охорони природи України в 1950–1960-х рр. долучалися відомі культурні діячі, зокрема поет М. Т. Рильський. Виступаючи на одному із з'їздів Українського товариства охорони природи Максим Тадейович відзначив, що природа всебічно впливає на культурну сферу. Разом з П. С. Погребняком він відвідав заповідники Лівобережної України. Високо оцінюючи вклад вченого у всенародну справу охорони природи, М. Т. Рильський присвятив йому рядки: *«Той хто любить паростки кленові, Хто діброви молоді ростить, Сам достоїн людської любові. Бо живе й працює – для століть» («Ліс»)* [25].

Свого часу Петро Степанович обґрунтував розширення в Україні мережі Державного природо-заповідного фонду за ландшафтно-зональним принципом, запропонував створити в заповідниках географічні стаціонари та розробив для них програму екологічних, біогеографічних і геохімічних досліджень [20]. Він – автор понад 150-ти наукових публікацій, 6-ти монографій, 3-х підручників для вузів. Працюючи у закладах вищої освіти й академічних установах, він підготував 40 кандидатів та 5 докторів наук. Один з його учнів – А. Г. Солдатов,

у 1948–1953 рр. очолював Міністерство лісового господарства України [28, с. 10].

Проте ні світове визнання, ні відповідальні посади та високі наукові звання не змогли свого часу належно захистити Петра Степановича від нападів режиму та безпідставної критики його наукового доробку. 1948 рік ознаменувався сумнозвісною серпневою сесією ВАСГНІЛ, на якій з доповіддю «Про стан в біологічній науці» [26], схваленою самим Сталіним, виступив президент ВАСГНІЛ академік АН УРСР та АН СРСР Т. Д. Лисенко. Після цієї сесії ЦК прийняв постанову, якою зобов'язав відповідні союзні та республіканські органи переглянути плани науково-дослідних робіт і видавництв, очистити кафедри від менделістів-морганістів-вейсманістів. Нарада наукової громадськості, на якій обговорили підсумки сесії ВАСГНІЛ, відбулась і в Києві. У всіх вузах пройшли вчені ради, на яких розглядалося питання «Про стан викладання біологічних дисциплін в світлі рішень серпневої сесії ВАСГНІЛ» [23]. Відбулася така рада і в Київському лісогосподарському інституті, де було прийнято рішення про створення комісії для перевірки роботи кафедр. У результаті «перевірки» завідуючого кафедрою лісівництва, академіка АН УРСР, професора П. С. Погребняка звинуватили в тому, що вчення Мічуріна-Лисенка не знайшло належного відображення в курсі лісівництва, а кафедра не перебудувала свою роботу відповідно вимог серпневої сесії ВАСГНІЛ, а також у вейсманізмі-морганізмі і мультузіанстві, в ігноруванні гніздового способу створення лісосмуг, у шкідливому тлумаченні класиків природознавства, що йде нібито всупереч сталінському плану перетворення природи, критикували також за визнання внутрішньовидової боротьби у рослин. В таких умовах академік П. С. Погребняк змушений був подати заяву про звільнення з роботи.

Хочеться вірити, що це був лише єдиний «прикрий епізод» у науковому житті видатного вченого. Істина та здоровий глузд взяли верх над бездумним

розгромом науки. В наш час, вшановуючи пам'ять П. С. Погребняка, відомий ботанік і систематик В. Г. Хржановський назвав його іменем новий вид троянд. У 1988 р. ім'я вченого присвоєно Львівському лісотехнічному інституту, на лісогосподарському факультеті якого він викладав у повоєнні роки, а з 1990 р. започатковано Погребняківські читання, які проводяться щороку по-черзі у провідних центрах лісівничої науки та освіти.

Багатогранна наукова спадщина П. С. Погребняка в обраних ним галузях природознавства саме тому одержала високу оцінку в Україні та за кордоном, що базувалася на наукових засадах і принципах, пріоритетність яких була зумовлена потребами історичного періоду, в якому він плідно працював до останніх днів свого життя.

Висновки. Постать академіка П. С. Погребняка вирізняється серед вчених-лісоводів України своєю багатогранністю наукових інтересів. В його працях на високому теоретичному рівні розглядаються питання степового лісорозведення, лісової екології, лісового ґрунтознавства, фізичної географії, біоценології, ландшафтознавства, палеогеографії тощо. Варто відмітити особливий внесок вченого у розвиток лісової типології. Представлена ним едафічна сітка типів лісорослинних умов визнана лісівниками всього світу і є надбанням світового лісівництва. Актуальними і нині є результати досліджень вченого щодо впливу лісу на ґрунт і його вчення про лісову ґрунтову родючість. Велике наукове значення мають праці П. С. Погребняка щодо закономірностей формування, функціонування та поширення лісових екосистем, біохімічних взаємозв'язків між компонентами живої і неживої природи, прогнозування змін ландшафтної оболонки Землі внаслідок зростаючого антропогенного впливу. Нині ефективно вирішення пріоритетних завдань лісової галузі можливе лише з урахуванням передових досягнень вітчизняної і світової лісівничої науки, за безпосередньої участі висококваліфікованих спеціалістів лісового господарства,

а наукові здобутки академіка АН УРСР П. С. Погребняка мають неабияке значення у вирішенні цих питань.

Список використаних джерел та літератури

1. Бабіч О. Г., Свириденко В. Є. Сторінки біографії академіка П. С. Погребняка (до 100-річчя від дня народження). *Науковий вісник УкрДЛТУ: Лісівницькі дослідження в Україні (VI-і Погребняківські читання)*: зб. наук.-техн. пр. Львів, 2000. Вип. 10. 4. С. 12–13. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2000/10_4/5.pdf (дата звернення: 10.04.2025).
2. Воробйов Д. В., Погребняк П. С. Лісовий типологічний визначник Українського Полісся: Типи умов місцезростання та типи деревостанів. *Праці з лісової дослідної справи*. Харків, 1929. Вип. XI. С. 1–164.
3. Гармасар В. Г. Внесок П. С. Погребняка у розвиток вітчизняного природознавства. *Історія української науки на межі тисячоліть*. 2008. Вип. 37. С. 45–50.
4. Географічні ландшафти і охорона природи / відп. ред. П. С. Погребняк. Київ: Наукова думка, 1976. 156 с.
5. Геохімія ландшафтів: монографія / відп. ред. П. С. Погребняк. Київ: Наукова думка, 1975. 90 с.
6. Криницький Г. Т. Академік П. С. Погребняк – класик вітчизняного лісівництва. *Науковий вісник УкрДЛТУ: Лісівницькі дослідження в Україні (VI-і Погребняківські читання)*: зб. наук.-техн. пр. Львів, 2000. Вип. 10. 4. С. 7–8. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2000/10_4/3.pdf (дата звернення: 10.04.2025).
7. Лавриненко Д. Д., Генсірук С. А., Бондар В. С. Петро Степанович Погребняк. Київ: Наукова думка, 1978. 59 с.
8. Олійник В. С., Вітер Р. М. Лісознавство: курс лекцій. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2011. 264 с.
9. Основы лесной типологии / Погребняк П. С. и др. 2-е изд., доп. Москва: Изд-во АН СССР, 1955. 456 с.
10. Пазюк-Гармасар В. Г. П. С. Погребняк: життєвий шлях та наукова діяльність. *Вісник Дніпропетровського університету. Сер. історія і філософія науки і техніки*. 2000. Вип. 6. С. 65–70.
11. Погребняк П. С. Дослідження ґрунтів і коренових систем у дібровах. *Праці Інституту лісівництва АН УРСР*. Київ, 1949. Т. 1. С. 10–67.
12. Погребняк П. С. Дослідження ґрунтів і коренових систем у лісах Полісся України. *Праці Інституту лісівництва АН УРСР*. Київ, 1951. Т. 2. С. 5–18.
13. Погребняк П. С. Ландшафтознавство і екологія. *Геохімія ландшафтів: монографія / відп. ред. П. С. Погребняк*. Київ: Наукова думка, 1975. С. 3–16.

14. Погребняк П. С. Лесорастительные условия Подолии. *Труды УкрНИИ агролесомелиорации и лесного хозяйства*. 1931. Вып. 10. С. 5–20.
15. Погребняк П. С. Лісова екологія і типологія лісів: вибрані праці. Київ: Наукова думка, 1993. 496 с.
16. Погребняк П. С. Лісорослинні умови Правобережного Полісся України. *Праці з лісової дослідної справи на Україні*. Харків, 1927. Вип. 7. С. 5–58.
17. Погребняк П. С. Нижнеднепровские пески и проблема их освоения. *Природа*. 1953. № 8. С. 56–61.
18. Погребняк П. С. Общее лесоводство. Москва: Колос, 1968. 440 с.
19. Погребняк П. С. Основи типологічної класифікації та методика складати її. *Сер. наук. вид. ВНДЛГА*. Харків, 1931. Вип. 10. С. 28–35.
20. Погребняк П. С. Охрана природы и географические науки (на примере Украины). Ленинград, 1959. 15 с.
21. Погребняк П. С. Принципи бонітування ґрунтів для лісового господарства: доповідь на I Всеукраїнському з'їзді ґрунтознавців (м. Харків, 7–12 травня, 1929). *Праці н.-д. каф-ри ґрунтознавства*. 1929. Т. 1. С. 224–230.
22. Погребняк П. С. Розвиток фітоєкології на Україні протягом 1917–1957 рр. *Вісник Ботанічного саду АН СРСР*. 1957. № 1. С. 11–20.
23. Про стан викладання біологічних дисциплін у педагогічних вишах, педучилищах і школах УРСР та про заходи докорінного поліпшення викладання біологічних наук у світлі рішень IV сесії Всесоюзної академії сільськогосподарських наук ім. В. І. Леніна та республіканської наради наукових працівників і практиків-мічурінців: наказ №1777 від 7 вересня 1948 р. *Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР*. 1948. № 7.
24. Ремезов Н. П., Погребняк П. С. Лесное почвоведение. Москва: Лесная промышленность, 1965. 324 с.
25. Рильський М. Т. Ліс, 1948: вебсайт. URL: https://www.ebk.net.ua/Book/buunt/ukr_lit_tvory/part4/4116.htm (дата звернення: 17.04.2025).
26. Сессия ВАСХНИЛ–1948. О положении в биологической науке (стенографический отчёт). URL: <https://web.archive.org/web/20190403170830/http://lib.ru/DIALEKTIKA/washniil.txt> (дата звернення: 15.04.2025).
27. Стойко С. М. Академік Петро Степанович Погребняк – вчений педагог, патріот, гуманіст. *Науковий вісник УкрДЛТУ: Лісівницькі дослідження в Україні (VI-і Погребняківські читання): зб. наук.-техн. пр.* Львів, 2000. Вип. 10. 4. С. 9–12. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2000/10_4/4.pdf (дата звернення: 17.04.2025).
28. Стойко С. М. Творчий шлях та наукова спадщина Петра Степановича Погребняка. *Лісова екологія і типологія лісів: вибрані праці*. Київ: Наукова думка, 1993. С. 5–15.

29. Стойко С. М., Ситник К. М. Творчий шлях природодослідника-енциклопедиста академіка Петра Степановича Погребняка (10 липня 1900 – 25 липня 1976). *Український ботанічний журнал*. 1990. Т. 47. № 4. С. 101–104.

30. Хрик В. М., Кімейчук І. В. Лісівництво: навч. посіб. Біла Церква, 2021. 444 с.

31. Hills G. A., Holowacz J. In appreciation of contribution of two Soviet Soil scientists. *Forest Chronicle*. 1966. Vol. 42. № 1. P. 90–93.

32. Pfalz W. Akademik milglied Prof. Dr. Peter Stephanowicz Pogrebniak – 70 Jahre. *Aychiv fur Forsttwesen*. 1971. Bd. 20. H. 1. S. 107–109.

33. Stojko S. M. Tvurci odkaz sovetskogo vedze akademica P. S. Pogrebniaka. *Lesnictvi*. 1978. № 24(51). S. 1–5. 87–89.

34. Пенев Г. Петр Степанович Погребняк: К 70-летию. *Горскостопанска наука*, 1970. № 5. С. 75–76.

References

1. Babich, O. H., & Svyrydenko, V. Ye. (2000). Storinky biohrafii akademika P.S. Pohrebnyaka (do 100-richchya vid dnya narodzhennya) [Pages of the biography of Academician P.S. Pogrebnyak (to the 100th anniversary of his birth)]. *Naukovyy visnyk UkrDLTU: Lisivnyts'ki doslidzhennya v Ukrayini* – Scientific Bulletin of Ukrainian National Forestry University: Forestry Research in Ukraine, issue 10. 4, pp. 12–13. L'viv. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2000/10_4/5.pdf [In Ukrainian].

2. Vorobyov, D. V., & Pohrebnyak, P. S. (1929). Lisovyy typolohichnyy vyznachnyk Ukrayins'koho Polissya: Typy umov mistsezrostannya ta typy derevostaniv [Forest typological determinant of Ukrainian Polissya: Types of habitat conditions and types of tree stands]. *Pratsi z lisovoyi doslidnoyi spravy* – Works on forestry research, issue XI, pp. 1–164. Kharkiv [In Ukrainian].

3. Harmasar, V. H. (2008). Vnesok P. S. Pohrebnyaka u rozvytok vitchyznyanoho pryrodoznavstva [Contribution of P. S. Pogrebnyak to the development of domestic natural science]. *Istoriya ukrayins'koyi nauky na mezhi tysyacholit'* – The history of Ukrainian science at the turn of the millennium, issue 37, 45–50 [In Ukrainian].

4. Pohrebnyak, P. S. (Eds.). (1976). Heohrafichni landshafty i okhorona pryrody [Geographic landscapes and nature conservation]. Kyiv [In Ukrainian].

5. Pohrebnyak, P. S. (Eds.). (1975). Heokhimiya landshaftiv [Geochemistry landscapes]. Kyiv [In Ukrainian].

6. Krynyts'kyi, H. T. (2000). Akademik P. S. Pohrebnyak – klasyk vitchyznyanoho lisivnytstva [Academician P. S. Pogrebnyak – classic of domestic forestry]. *Naukovyy visnyk UkrDLTU: Lisivnyts'ki doslidzhennya v Ukrayini* – Scientific Bulletin of Ukrainian National Forestry University: Forestry Research in Ukraine, issue 10. 4, pp. 7–8. L'viv. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2000/10_4/3.pdf [In Ukrainian].

7. Lavrynenko, D. D., Hensiruk, S. A., & Bondar, V. S. (1978). Petro Stepanovych Pohrebnyak [Petro Stepanovych Pogrebnyak]. Kyiv [In Ukrainian].
8. Oliynyk, V. S., & Viter, R. M. (2011). Lisoznavstvo [Forestry]. Ivano-Frankivs'k [In Ukrainian].
9. Pogrebnyak, P. S. et al. (1955). Osnovy lesnoj tipologii [Fundamentals of forest typology] (2nd ed., rev.). Moskva [In Russian].
10. Pazyuk-Harmasar, V. H. (2000). P. S. Pohrebnyak: zhyttyevyy shlyakh ta naukova diyal'nist' [P.S. Pogrebnyak: life path and scientific activity]. *Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu. Ser. istoriya i filosofiya nauky i tekhniky* – Bulletin of Dnipropetrovsk University. Ser. History and Philosophy of Science and Technology, issue 6, pp. 65–70 [In Ukrainian].
11. Pohrebnyak, P. S. (1949). Doslidzhennya hruntiv i korenevyykh system u dibrovakh [Research on soils and root systems in oak forests]. *Pratsi Instytutu lisivnytstva AN URSS* – Proceedings of the Institute of Forestry at Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, Vol. 1, pp. 10–67. Kyiv [In Ukrainian].
12. Pohrebnyak, P. S. (1951). Doslidzhennya hruntiv i korenevyykh system u lisakh Polissya Ukrayiny [Research of soils and root systems in the forests of Polissya, Ukraine]. *Pratsi Instytutu lisivnytstva AN URSS* – Proceedings of the Institute of Forestry at Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, Vol. 2, pp. 5–18. Kyiv [In Ukrainian].
13. Pohrebnyak, P. S. (1975). Landshaftoznavstvo i ekolohiya [Landscape science and ecology]. *Heokhimiya landshaftiv* – Geochemistry landscapes, pp. 3–16. Kyiv [In Ukrainian].
14. Pogrebnyak, P. S. (1931). Lesorastitelnye uslovija Podolii [Forest vegetation conditions of Podolia]. *Trudy UkrNII agrolesomelioracii i lesnogo hozjajstva* – Proceedings of Ukrainian Scientific Research Institute regarding Agroforestry and Forestry, issue 10, pp. 5–20 [In Russian].
15. Pohrebnyak, P. S. (1993). Lisova ekolohiya i typolohiya lisiv [Forest ecology and forest typology]. Kyiv [In Ukrainian].
16. Pohrebnyak, P. S. (1927). Lisoroslynny umovy Pravoberezhnoho Polissya Ukrayiny [Forest vegetation conditions of the Right-bank Polissya of Ukraine]. *Pratsi z lisovoyi doslidnoyi spravy na Ukrayini* – Proceedings on forest research in Ukraine, issue 7, pp. 5–58. Kharkiv [In Ukrainian].
17. Pogrebnyak, P. S. (1953). Nizhnedneprovskie peski i problema ih osvoenija [Lower Dnieper sands and the problem of their development]. *Priroda* – Nature, 8, 56–61 [In Russian].
18. Pogrebnyak, P. S. (1968). Obshhee lesovodstvo [General Forestry]. Moskva [In Russian].
19. Pohrebnyak, P. S. (1931). Osnovy typolohichnoyi klasyfikatsiyi ta metodyka skladaty yiyi [Basics of typological classification and methods for compiling it]. *Ser.*

nauk. vyd. VNDILHA – Ser. scientific. ed. All-Union Scientific Research Institute of Forestry and Agroforestry Reclamation, issue 10, pp. 28–35. Kharkiv [In Ukrainian].

20. Pogrebnjak, P. S. (1959). *Ohrana prirody i geograficheskie nauki (na primere Ukrainy)* [Nature conservation and geographical sciences (using examples from Ukraine)]. Leningrad [In Russian].

21. Pohrebnyak, P. S. (1929). *Pryntsypy bonituvannya hruntiv dlya lisovoho hospodarstva* [Principles of soil assessment for forestry]. *Pratsi n.-d. kaf-ry hruntoznavstva* – Proceedings of the Research Department of Soil Science, Vol. 1, pp. 224–230. Kharkiv [In Ukrainian].

22. Pohrebnyak, P. S. (1957). *Rozvytok fitoekolohiyi na Ukrayini protyahom 1917–1957 rr.* [Development of phytoecology in Ukraine during 1917–1957]. *Visnyk Botanichnoho sadu AN SRSR* – Bulletin of the Botanical Garden Academy of Sciences of the Union of Soviet Socialist Republics, 1, 11–20 [In Ukrainian].

23. *Pro stan vykladannya biolohichnykh dystsyplin u pedahohichnykh vyshakh, peduchylyshchakh i shkolakh URSS ta pro zakhody dokorinnoho polipshennya vykladannya biolohichnykh nauk u sviti rishen' IV sesiyi Vsesoyuznoyi akademiyi sil'skohospodars'kykh nauk im. V.I. Lenina ta respublikans'koyi narady naukovykh pratsivnykiv i praktykiv-michurintsiv: nakaz №1777* [On the state of teaching biological disciplines in pedagogical universities, pedagogical training colleges and schools of the Ukrainian SSR and on measures to radically improve the teaching of biological sciences in the world of decisions of the IV session of the All-Union Academy of Agricultural Sciences named after V.I. Lenin and the Republican meeting of scientists and practitioners-Michurints: order No. 1777]. (1948, september 7). *Zbirnyk nakaziv ta rozporyadzhen' Ministerstva osvity Ukrayins'koyi RSR* – Collection of orders and regulations of the Ministry of Education of the Ukrainian SSR, no 7 [In Ukrainian].

24. Remezov, N. P., & Pogrebnjak, P. S. (1965). *Lesnoe pochvovedenie* [Forest soil science]. Moskva [In Russian].

25. Ryl's'kyi, M. T. (1948). *Lis* [Forest]. URL: https://www.ebk.net.ua/Book/buunt/ukr_lit_tvory/part4/4116.htm [In Ukrainian].

26. Sessija VASHNIL–1948. *O polozhenii v biologicheskoy nauke (stenograficheskij otchet)* [On the situation in biological science]. URL: <https://web.archive.org/web/20190403170830/http://lib.ru/DIALEKTIKA/washniil.txt> [In Ukrainian].

27. Stoyko, S. M. (2000). *Akademik Petro Stepanovych Pohrebnyak – vchenyy pedahoh, patriot, humanist* [Academician Petro Stepanovich Pogrebnjak – a scholar, teacher, patriot, and humanist]. *Naukovyy visnyk UkrDLTU: Lisivnyts'ki doslidzhennya v Ukrayini* – Scientific Bulletin of Ukrainian National Forestry University: Forestry Research in Ukraine, issue 10. 4, pp. 9–12. L'viv. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2000/10_4/4.pdf [In Ukrainian].

28. Stoyko, S. M. (1993). Tvorchyy shlyakh ta naukova spadshchyna Petra Stepanovycha Pohrebnyaka [The creative path and scientific legacy of Petro Stepanovych Pogrebnyak]. *Lisova ekolohiya i typolohiya lisiv* – Forest ecology and forest typology, pp. 5–15. Kyiv [In Ukrainian].

29. Stoyko, S. M., & Sytnyk, K. M. (1990). Tvorchyy shlyakh pryrododoslidnyka-entsyklopedysta akademika Petra Stepanovycha Pohrebnyaka (10 lypnya 1900 – 25 lypnya 1976) [The creative path of the naturalist and encyclopedist, Academician Petro Stepanovich Pogrebnyak (July 10, 1900 – July 25, 1976)]. *Ukrayins'kyi botanichnyy zhurnal* – Ukrainian Botanical Journal, Vol. 47, no 4. pp. 101–104 [In Ukrainian].

30. Khryk, V. M., & Kimeychuk, I. V. (2021). Lisivnytstvo [Forestry] [In Ukrainian].

31. Hills, G. A., & Holowacz, J. (1966). In appreciation of contribution of two Soviet Soil scientists. *Forest Chronicle*, Vol. 42, no 1. pp. 90–93. [In English].

32. Pfalz, W. (1971). Akademik milglied Prof. Dr. Peter Stepanowicz Pogrebniak – 70 Jahre [Member of the Academy, Professor, Dr. Petro Stepanovich Pogrebnyak – 70 years old]. *Aychiv fur Forsttwesen* – Institute of Forestry, issue 20, no 1, pp. 107–109 [In German].

33. Stojko, S.M. (1978). Tvurci odkaz sovetskogo vedze akademica P.S. Pogrebniaka [The creative legacy of the Soviet leader Academician P.S. Pogrebnyak]. *Lesnictvi* – Forestry, no 24(51), pp. 1–5. 87–89 [In Czech].

34. Пенев, Г. (1970). Петр Степанович Погребняк: К 70-летию [Petr Stepanovich Pogrebnyak: To his 70th anniversary]. *Горскостопанска наука* – Forest science, no 5, pp. 75–76 [In Bulgarian].

Надійшла до редакції: 5.05.2025 р.